

РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Досліджено теоретичні основи соціально-економічного аспекту регіональної політики, який покликаний сприяти соціальній стабільності і пом'якшенню соціальної напруги в регіонах.

Ключові слова: регіональна політика, соціальна держава, соціальний бюджет, бюджет розвитку, соціальна інфраструктура.

Исследовано теоретические основы социально-экономического аспекта региональной политики, призванной обеспечить социальную стабильность и смягчение социальной напряженности в регионах.

Ключевые слова: региональная политика, социальное государство, социальный бюджет, бюджет развития, социальная инфраструктура.

Theoretical fundamentals of social-economic aspect of regional policy providing social stability and decreasing of social pressure in regions are studied.

Key words: regional policy, social state, social budget, budget of development, social infrastructure.

Постановка проблеми. Комплексний розвиток регіону – це багаторівневий процес, який включає весь набір інструментів регіональної економічної політики. Проблеми розвитку регіонів в умовах ринкової трансформації сьогодні набувають значно більшої актуальності. Об'єктом регіональної політики повинна виступати не сумарна множина елементів господарського комплексу, соціальної інфраструктури та ресурсного потенціалу, а інтегрована сукупність у формі регіональної соціально-економічної системи, яка охоплює усі сфери життєдіяльності людини.

Соціальний аспект є надзвичайно важливим елементом, як державної, так і регіональної політики. Соціальна політика держави в ринковому господарстві виступає інструментом, який, з одного боку, покликаний сприяти соціальній стабільності і пом'якшенню соціальної напруги в регіонах, а з іншого – повинен бути орієнтований на збереження стимулів для займання підприємництвом і забезпечення високоефективної праці.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання, що пов'язані з розглядом регіональної політики держави, розглядали вітчизняні вченими, а саме: В.М. Геєць, С.І. Дорогунцов, В.І. Куценко, О.А. Лук'яніхіна, Н.І. Склярук, В.І. Стоян, Л.Л. Тарангул, В.П. Удовиченко та ін. Аналіз опублікованих праць показує, що більшість питань не отримали остаточного вирішення, а потребують системних досліджень.

Метою статті є аналіз завдань, які необхідно вирішувати при плануванні соціально-економічного розвитку на регіональному рівні.

Вклад основного матеріалу. Створення ефективних механізмів управління комплексним соціально-економічним розвитком регіонів є одним з основних напрямів державної регіональної політики, мету якої можна визначити як створення умов для динамічного, збалансованого, сталого

соціально-економічного розвитку України шляхом від розвинутого регіону – до розвинутої держави. Зміни в соціально-економічній політиці держави викликають в свою чергу зміни у структурі наукових досліджень. Переваги регіонального акценту в загальнодержавній політиці пояснюються зорієнтованістю на забезпечення відповідного рівня життя населення, вдосконаленням територіального управління, розширенням на якісно новому рівні міжрегіональних господарських зв'язків тощо.

Регіон як територіальна громада з її ресурсною базою, інженерною інфраструктурою, інституціональними, технічними, технологічними, захисними, культурно-освітніми, комунальними, комунікаційними та іншими засобами життєзабезпечення разом з центрами управління має такі системні ознаки: цілісність; територіальна, виробничо-технічна, соціальна й управлінська єдність; цільові функції; власні ресурси; засоби регулювання тощо. Тобто він є специфічною організацією, яку можна вважати системою зі своєю динамічно складною структурою, яка об'єднує багато компонентів, входів, виходів, зв'язків та взаємодій.

Соціальна держава – це держава, політика якої спрямована на створення умов для належного життя і вільного розвитку людини як особистості, для чого необхідно виконати умови:

- держава повинна в значно більшій мірі ніж в умовах ліберальної системи управляти процесами в суспільстві;
- соціальна політика пов'язується з ідеєю добробуту і солідарності, це означає, що держава пропагує відповідальність і почуття відповідальності громадянина перед іншими громадянами, суспільством і усім людством;
- сформулювати, якою має бути соціальна держава.

Положення про соціальну державу потребує активної ролі самої держави у здійсненні соціально орієнтованої політики. Для цього необхідно виконати два основних завдання – реформувати соціальну сферу та удосконалити механізм управління соціальною сферою, який включає: суспільні відносини, адміністративне реформування та регіональне і місцеве самоврядування. Економічна складова соціальної держави повинна включати такі заходи: економічне зростання, фінансово-кредитне та інвестиційне забезпечення, ефективне використання ресурсів та стимулюючі заходи.

Важливим показником суспільного добробуту є рівень оплати праці. Поряд із знеціненням робочої сили в Україні відбулося значне зниження реальної заробітної плати порівняно з продуктивністю праці та рівнем ВВП. За дев'яності роки минулого століття продуктивність праці знизилась у 1,44 рази, а реальна заробітна плата у 3,8 рази, тобто темпи зниження заробітної плати були вищими за темпи зниження продуктивності праці у 2,6 рази [1]. Середньомісячну заробітну плату по регіонах України за 2003-2007рр. ілюструє табл. 1 – лідирують промислові області – Донецька, Дніпропетровська та Запорізьська.

Гідна середня заробітна плата за європейськими стандартами має

становити не менше 5-6 прожиткових мінімумів. В Україні співвідношення середньомісячної заробітної плати (за 2008 р. була 1806 грн.) і встановленого розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (669 грн.) становить 2,7:1. Щоб рівень життя українців відповідав європейським стандартам потрібна нова ідеологія формування оплати праці.

Таблиця 1

Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників за регіонами, грн.

	2003	2004	2005	2006	2007
Україна	462	590	806	1041	1351
АР Крим	433	543	730	952	1220
Області					
Вінницька	334	435	597	793	1028
Волинська	319	412	591	773	1013
Дніпропетровська	526	667	913	1139	1455
Донецька	550	712	962	1202	1535
Житомирська	334	434	602	793	1033
Закарпатська	379	479	665	868	1091
Запорізька	541	671	860	1091	1394
Івано-Франківська	402	510	718	923	1180
Київська	470	592	811	1058	1362
Кіровоградська	353	455	624	819	1054
Луганська	474	596	805	1022	1323
Львівська	419	523	713	923	1183
Миколаївська	470	565	744	955	1202
Одеська	454	566	768	966	1226
Полтавська	437	560	758	961	1243
Рівненська	390	506	685	888	1133
Сумська	379	473	663	857	1098
Тернопільська	304	388	553	727	943
Харківська	455	569	759	974	1251
Херсонська	356	451	625	800	1017
Хмельницька	323	419	584	792	1045
Черкаська	350	465	642	846	1085
Чернівецька	344	441	621	819	1051
Чернігівська	342	438	602	790	1016
м.Київ	761	967	1314	1729	2300
м.Севастополь	486	594	803	1005	1302

Джерело [2]

На законодавчому рівні треба встановити право кожної людини на справедливу і задовільну винагороду за працю для себе і враховувати сімейну складову та включати до споживчого кошика витрати, крім харчування, на житло, одяг, медичну допомогу, освіту. Сьогодні питома вага

заробітної плати в доходах населення становить менше ніж половину. Наявні доходи включають оплату праці, прибуток, змішаний дохід, соціальні допомоги та наявність присадибної ділянки [3].

У зв'язку з тим, що існує необхідність упорядкування як доходів, так і видатків на соціальні потреби та забезпечення адресної спрямованості соціальних послуг, то виконати ці непрості, але надзвичайно важливі функції у фінансовій системі, може запровадження нової системи ресурсного забезпечення територіальних громад, в тому числі і шляхом формування соціальних бюджетів територій.

В Україні в останні роки розвинулися, поряд з традиційними стаціонарними установами соціального обслуговування громадян нові форми надання соціальних послуг такі як центри соціального обслуговування малозабезпечених громадян, центри реабілітації інвалідів, відділи надання житлових субсидій тощо.

З метою визначення масштабності і перспективи надання соціальних послуг та забезпечення співвідношення їх вартості із валовим внутрішнім продуктом необхідно запровадити так звану квоту соціальних послуг, яка є співвідношенням суми вартості соціальних послуг до валового внутрішнього продукту. Вона є постійною величиною для кожного окремого року. У всі періоди розвитку держави істотний вплив на розмір даної квоти соціальних послуг мають встановлені законами зміни щодо розширення або звуження кола осіб, які мають право на соціальні послуги, зміни щодо підвищення або зменшення розмірів послуг тощо.

В Україні гострою є проблема реформування фінансового забезпечення соціальної сфери, що пов'язано з установами не лише необхідного рівня її фінансування, але й впливу на суспільство. Проблема пояснюється також скороченням бюджетних асигнувань і появою альтернативних джерел фінансування галузей соціальної сфери. В зв'язку з дефіцитом фінансових ресурсів особливо в умовах фінансової кризи державний бюджет не може забезпечити достатнього рівня соціальних видатків, тому різко знизився рівень соціального захисту та якість соціальних послуг. В бюджетах розвинених країн найбільшу питому вагу мають видатки на соціальні потреби, які визначають рівень життя населення.

Поступово витрати Державного і місцевих бюджетів України на утримання і розвиток соціальної сфери скорочуються, що зумовлює недостатнє фінансування для нормального соціально-культурного обслуговування населення. Так, питома вага видаткової частини місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України збільшилася із 41,4% за 2003 рік до 42,4% в 2007 р. Видатки на соціально-культурні заходи в 2007р. склали 75,2% від усіх видатків місцевих бюджетів (табл. 2).

Тому, на нашу думку, сприятиме розбудові регіональної соціальної інфраструктури введення механізму формування і використання бюджету розвитку регіону. Законодавчо встановлені принципи розмежування видатків

та їх деталізований перелік, закріплений за кожним видом місцевих бюджетів централізовано. Це дало змогу забезпечити єдиний підхід до планування витатків у межах всієї бюджетної системи України, але це не сприяє фінансовій самостійності регіонів.

Таблиця 2

Видатки місцевих бюджетів України на соціально-культурні заходи

Рік	Видатки зведеного бюджету України факт., млн. грн.	Видатки місцевих бюджетів України		Видатки місцевих бюджетів України на соціально-культурні заходи	
		факт., млн. грн.	питома вага у витатках, % до зведеного бюджету	факт., млн. грн.	питома вага у витатках, % до місцевих бюджетів
2003	75792,5	31401,6	41,4	24143,4	76,7
2004	102538,4	38803,6	37,8	28646,2	73,8
2005	141989,5	52074,7	36,7	39349,5	75,5
2006	175512,2	72364,2	41,2	51375,7	71,0
2007	227638,3	96511,2	42,4	72576,9	75,2

Розраховано за джерелом [2]

За рахунок цільових субвенцій із державного бюджету місцевим бюджетам передано витатки за програмами соціального захисту населення. Завдяки цьому органи влади можуть проводити автономну фінансову політику керуючись визначеними пріоритетами та соціально-економічною доцільністю. Крім того необхідно забезпечити доступ малозабезпечених верств населення до життєво важливих соціальних благ і разом з тим підвищувати фінансову стабільність за рахунок зростання надходжень.

Для оцінки соціально-економічного розвитку регіону в цілому та його територіальних громад необхідно визначити систему критеріїв, показників, що їх вимірюють, та дослідити зовнішні і внутрішні чинники, які впливають на розвиток суб'єкта. Систематизація зазначеного дозволить оцінити потенційну стійкість та перспективи розвитку кожного регіону, на підставі цього вибрати найбільш важливі напрями діяльності органів влади для виведення регіону з економічної кризи.

Для створення системи показників соціально-економічного розвитку, що відповідає завданням, із усього різноманіття характеристик економіки і соціальної сфери мають бути відібрані найбільш значимі і мінімально необхідні. Мінімальна систему критеріїв і показників розвитку [4], яка призначена для аналізу та прогнозування соціально-економічних процесів і складається з шести основних блоків: "Населення", "Житловий фонд і інженерні комунікації", "Робочі місця і підприємства", "Землі", "Фінансові і матеріальні баланси", "Стан навколишнього середовища" та блок "Інше". "Мінімальна система" включає близько 200 індикаторів. У процесі аналізу соціально-економічного стану розвитку регіону будемо виділяти три етапи:

аналіз внутрішніх процесів еволюції складових підсистем регіону; аналіз взаємодій між різними підсистемами; аналіз загальних балансових співвідношень і визначення дисбалансів між основними підсистемами.

Еволюцію регіону можна уявити як результат взаємодії великих підсистем – населення, житлового фонду, підприємств і земель. Процес еволюції з'ясовується при аналізі взаємодії цих підсистем. У процесі еволюції виділяють етапи життєвого циклу: розвитку, зростання, стагнації та занепаду [5]. Крім змін, що приводять до тривалих, відносно відділених у часі ефектів у еволюції регіону, необхідно виявляти і фіксувати "вузькі місця" у нинішньому становищі, що істотно доповнюють дані, на основі яких будуються програми дій і сценарії розвитку подій в регіоні.

Суб'єктивні й політичні фактори часто переважають цінність аналізу і прогнозування. При цьому коректність отриманих сценаріїв і оптимальність рекомендацій щодо програм дій влади не мають значення. Владно-корпоративні структури, що де-факто керують в регіонах, свідомо чи несвідомо не дотримуються правил компромісу інтересів, що, у більшості випадків, виключає необхідність здійснення будь-якого аналізу і прогнозування соціально-економічних процесів.

Висновки. В сучасних умовах задачі по управлінню регіоном характеризуються своєю складністю, інформативністю, комплексним характером процесів прийняття рішень і потребують системних досліджень на основі узагальнених моделей соціально-економічного розвитку на регіональному рівні.

Соціально-економічний аспект є надзвичайно важливим елементом державної регіональної політики. Соціальна політика держави в ринковому господарстві виступає інструментом, який, з одного боку, покликаний сприяти соціальній стабільності і пом'якшенню соціальної напруги в регіонах, а з іншого – повинен бути зорієнтований на збереження стимулів інноваційного підприємництва і високоефективної праці за рахунок людського капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павловська Н. Необхідність та шляхи забезпечення випереджаючого зростання заробітної плати /Н. Павловська //Україна: аспекти праці.–2002.–№ 2.–С.11.
2. Статистичний щорічник за 2008 рік.–К.: Держкомстат України.–2009.– 571 с.
3. Осовий Г.В. Реформа заробітної плати в Україні – орієнтир на євро стандарт / Г.В. Осовий // Тенденції та перспективи зростання заробітної плати у контексті євроінтеграції України: Матер. міжн. наук.-практ. конф.". – К., 2005. – С. 12-15.
4. Хвесик Ю.М. Проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні / Ю.М. Хвесик // Фінансово-кредитне стимулювання економічного зростання: Матер. міжн. наук.-практ. конф. – Луцьк: Ред.-вид. відділ "Вежа" ВДУ, 2005. – С. 622-623.
5. Дмитренко Г.А. Концепція антропосоціального управління обществом / Г.А. Дмитренко // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 2. – С. 23-28.